

לפני שיראה את אבי. הוא רוצה להיות בטוח שיש לי אב מכובד. הוא אמר לי במפורש, שלא ייתן את בתו לבנו של כל חנווני ואיש מכולת. אם אבא של הבחורה ידע מיהו באמת אבי, הוא לא יסכים לקשר הנישואין. כשראיתי שכך המצב, הבאתי אותך לכאן, כדי שאראה להם איזה אב מכובד יש לי".

כששמעתי את הדברים, הם לא מצאו חן בעיניי בכלל. אומנם ריחמתי עליו, אך לא מפני שחיפש כבוד ויוקרה, אלא משם שהיה מוכן לוותר על דתו ועל אמונתו. הטפתי לו מוסר, ואמרתי שעליו להתחתן עם בת ישראל, אחרת הסוף יהיה מר ונמהר. בתחילה לא היה מוכן להשתכנע וחזר ואמר שאין הוא מכיר אף צעירה יהודייה שמתאימה לו לחיי הנישואין. לאט-לאט בפגישות הבאות הצלחתי לשכנע אותו לזנוח את הרעיון, ובעזרת אחת מהמכרות ערכנו היכרות בינו לבין בתו של יהודי מאספהאן, שאימה הייתה יהודייה מאחת ארצות ערב. השניים באו בברית הנישואין, הם חיים באושר ויש להם שני בנים ובת.

פרק י' - ראשית הזקנה

החיים חולפים מהר יותר ממה שאנו רוצים ומקווים. בשנת 1957 נסעתי ללוזאן דרך מילנו ופניתי לפרופסור שטריך, רופא עיניים שידוע בכל אירופה, כדי להחליף משקפיים. הוא הודיע לי שעניי לקו בקטרקט, אך עליי להמתין עוד כמה שנים, עד לניתוח. הייתה זו ראשיתה של הידרדרות הראייה שלי, ושל הצורך להיעזר במקל הליכה.

עניין ביש זה הביא בעקבותיו המלצה של רופאי לבדוק את רמת הסוכר. התברר שיש לי גם סכרת. לפניי לא חלה איש

ממשפחתי במחלה זו. אולי הייתה זו תוצאה של המאכלים הטעימים שאשתי נהגה לבשל לי. לפי הוראות הרופא התחלתי בדיאטת הרזיה, ומשקלי ירד מ-105 ק"ג לשמונים קילו. אני כותב שורות אלה כהקדמה לאחד השלבים הקשים ביותר של חיי, כפי שאפרט.

המלצתו של בן-צבי

באותה שנה, 1957, הגעתי לתל-אביב, לפני ששבתי לאיראן. ביקרתי את ידידי ומכרי הוותיק יצחק בן-צבי, שהיה עתה יורשו של ד"ר וייצמן בנשיאות. כשעמדנו להיפרד הוא אמר לי כך "יש לי מסר ליהודי איראן. אני מקווה שתעביר אותו אליהם. אתה יודע שהמוסלמים, ובייחוד הערבים זוממים לחסל אותנו. אנו חייבים להתגונן ולהילחם בהם. אין ספק שתסביך כישלונם מולנו מביא אותם לנקום ביהודי ארצותיהם. ליהודים אלה אין כל הגנה לא על גופם ולא על רכושם. אין אנו יכולים להתמסר להגנה עליהם בשעה קריטית זו של מדינת ישראל. אמור להם לדאוג לעצמם, ולצאת מארצם לפני שיהיה מאוחר מדי. אם אין הם רוצים לבוא לכאן, שילכו למקום בטוח אחר, כרצונם". את המסר של בן-צבי השמעתי באוזני חברים ומכרים. תגובתם הייתה צחוק של לעג ואדישות. התעלמות זאת מנעה ממני להמשיך במאמציי. לא עברו אלא שני עשורים ואזהרתו של בן-צבי, מדינאי הצופה למרחקים, התממשה. באיראן התחוללה מהפכה. לא רק שרבים מיהודי איראן איבדו הכול והפכו לפליטים וכמה מהם אף חוסלו, אלא, שהמשטר תומך הטרור שקם באיראן חשף ציפורניים אל מול פני ישראל ושלח קבוצות טרוריסטים נגדה

פרשת יסוד המועדון התרבותי 'וייצמן'

בשנת 1963 הציעו לי כמה חברים לשוב לזירת השירות לציבור לאחר שהתרחקתי ממנה בגלל אכזבות וטרדות רבות. אחד הידידים האלה אמר "פעמוני הסכנה מצלצלים לצעירים שלנו. ההתבוללות מאיימת עלינו. בנותינו ובנינו, בעיקר בטהראן, נפגשים עם צעירים במקומות העבודה, במקומות הביילוי ובקמפוסים של האוניברסיטאות. מהתרועעויות אלה נולדת אהבה הדדית, שמביאה לנישואי תערובת, והחברה שלנו מאבדת את הצעירים האלה. יש למצוא דרך כדי שצעירים יהודים יכירו יותר זה את זה, יתחתנו ביניהם ולא ילכו אחרי הגויים".

דברי ידידי זעזעו אותי מאוד. השבתי "הפתרון הוא לייסד מועדון תרבותי לצעירינו, כדי שיוכלו להיפגש בין כתליו". הביצוע הוטל עליי. תרמתי את חלקי בכסף, ואספתי סכומי כספים נוספים מחברים ומידידים אחרים. כך הוקמה 'אגודת וייצמן', שהייתה בפועל, מועדון תרבותי, שהיה מצויד בספרייה ובמסעדה כשרה. היה זה מוסד מכובד מאוד.

ד"ר לאלה זארי, מרצה בפקולטה לרוקחות, נעתר לעמוד בראש האגודה, ואני הייתי יושב-ראש כבוד. בשנה שלאחר מכן ניצלתי את הנסיעה לנוי יורק כדי לבוא בדברים עם גופים יהודיים שונים בבקשה שיתמכו במועדון 'וייצמן' בתרומות שנתיות. אך לא עבר זמן רב וצעירים יהודיים, שהושפעו מהטפותיה ומתעמולתה של מפלגת 'טודה', הפכו לחסידי תורתה הקיצונית, והמועדון היה למרכז לפעילות מפלגתית. כך התפוררה 'אגודת וייצמן'. באותם ימים ייצג את ישראל ד"ר דוריאל,¹³⁹ והוא הצטער מאוד על השתלשלות הפרשה.

חזרה לעבר

אני כותב את הזיכרונות כשאני רחוק מאיראן ומישראל. הם נכתבים בשנים של תהפוכות והרפתקאות דווקא כשאני כבר זקן. שכחתי לשבץ מקצת מן הזיכרונות במקומם הנכון, ולכן ארשום אותם כתפריט, מבלי להקפיד על מוקדם ומאוחר.

1. שנות הלימוד הראשונות ב'אליאנס' היו עבורי חוויה. הייתי מלא רצון ואהבה. למדתי בבית-ספר ונהניתי מאוד ללמוד עברית. מלבד בית-הספר, גם אבי לימד אותי בבית.

2. הייתי כבן שמונה כשדרשו ממני לצום ביום כיפור. צמתי, אך אחר הצהריים הרגשתי לא טוב והייתי חיוור. הפצירו בי לאכול, אך עמדתי על שלי. כדי לגרות את תאבוני החזיקו תפוח ריחני מתחת לאפי כדי שאתאושש. ואכן, חלה הטבה, והמשכתי את הצום עד רדת הערב. עתה נראיתי בעיני עצמי גיבור גדול.

3. הייתי כבר בן תשע כשלימדוני לשאת עמי ספר תורה מחוץ לבית ובדרך לבית-הספר. בבוקר קריר אחד תקף אותי נער מוסלמי בוגר, חטף מידי את הספר והמחברת. גם ספר התורה נפל מידיו והוא רצה לקרעו לגזרים. פרצתי בבכי וצעקתי "אם אתה רוצה לקרוע את ספר הלימוד - ניחא. אך אל תיגע בספר הקודש שלי". עבר במקום אדם מאמין, הוציא מידי הנער את ספר התורה והחזירו לידי. המשכתי בדרכי בעיניים דומעות, אך בלב שמח.

4. באותה עת נהגו הגברים להישאר בליל יום הכיפורים בבית-הכנסת. הם לא נעלו נעליים, שמא מגע המסמרים שהיו נעוצים בהן עם אבני הרצפה יצור זיק של אש. תחת זאת הם לבשו גרביים עבים בצבע לבן. בימי ראש השנה, ראשית

העונה החקלאית בעם ישראל, חיקו יהודי איראן את מנהג המוסלמים וקוננו על עקידת יצחק.¹⁴⁰

5. בילדותי אהבתי מאוד לקרוא בספרי הנביאים והכתובים. הייתי שוקע בשוטטות בעולם של נועם ויופי. ספר ישעיהו הנביא היה חביב עליי במיוחד. הן הוא הנביא שאמר, שהאל העניק לו כושר דיבור כדי להפיח תקווה בלב המיואשים ולשמח את מוכי היגון. גם עם קריאת ספר תהילים הרגשתי שאני נושא אצטלה של רוחניות וקרבה רבה יותר לאלוהים.
6. מתוך חמש הבנות של סבתי, רק הדודה אסתר לא נישאה עד גיל שבע-עשרה, כשבאותם זמנים היה נהוג לשלוח את הילדות לבית בני-זוגן בגיל עשר או אחת-עשרה. מי שעברה גיל זה זכתה לכינוי 'נערה מוחמצת'. אסתר, שפניה נעדרו חן ויופי, לא נישאה עד שהגיע בחור בשם דאווד אהרון וביקש את ידה. באותם ימים היה נפוץ המנהג, שבתקופת האירוסין מזמין החותן את חתנו המיועד לביתו בשבת הראשונה בכל חודש. האירוח היה ביד רחבה. אך היו גם חתנים לעתיד שהתפנקו. הם נענו להזמנה רק אם בערב שבת יבוא אתם מישהו וילווה אותם לבית חותנם. בערב שבת אחד 'אדון דאווד' לא הופיע. הייתי בן שמונה, ושלחו אותי להזמינו. היה חורף והימים היו קצרים. האפלה ירדה חיש מהר. ביתו של החתן לעתיד לבוא לא היה קרוב. על-אף הקשיים הגעתי לביתו של הוד מעלתו החתן, וכשראה אותי חשף את עלבונו ואמר "האם לא יכלו לשלוח מישהו אחר חוץ מילד קטן?" הוא לא הסכים לבוא בשום פנים ואופן, ובשל כך בוטלו האירוסין - וגם הנישואין לא נתקיימו, כמובן.
- בשובי הביתה באותו לילה ראיתי בעיני רוחי את אחד מחלומות הזוועה והסיוטים הנוראיים בחיי.

היה עליי לשוב הביתה לבדי דרך סמטאות ומבואות מפותלים ואפלוליים. הייתי אחוז בהלה. דימיתי איש ענק מתקרב אליי וברצונו להרגני נפש. חזרתי לאחור. הארכת את דרכי ועקפתי את ה'מַחְלָה'. בהמשך שוב נתקלתי בנפיל פנים אל פנים. פעמיים סטייתי מדרכי ופניתי מסמטת 'בית-כנסת ח'אלה'. אינני יודע איך הגעתי הביתה, אך ברגע שפתחו לי את הדלת התעלפתי וצנחתי על הקרקע מאחורי הדלת.

פרשת הדודה אסתר לא תמה כאן. הקרובים עשו מאמצים לשלחה לבית הבעל. בסדנת הצורפות של אבי היה שוליה בשם איוב. אבי עודד אותו להתחתן עם אסתר. לבסוף נערכה חתונה כדת וכדין. האירוח בחתונת הדודה אסתר היה מושלם ואני כילד שמחתי מאוד. לרגל עסקים התרועעה אימה של אסתר עם משפחות אצולה ועשירים, והיא מכרה להם תכשיטים. מבין לקוחותיה הזמינה לחתונה שני מוסלמים שהשתכרו, וללא כל סיבה ערכו 'פנטזיה' של רירות אקדח. המסיבה השתבשה לחלוטין ושמחתי הפכה לפחד ולבריחה.

7. הריגת היהודים וחיסולן של קבוצות שלמות מתוכם ויתר העוולות של שושלת קאג'אר מזה והחירות היחסית שניתנה ליהודים בימי שושלת פהלווי מזה, גרמו לחוסר איזון מיוחד במינו בחברתנו שהצמיח קשיים חדשים. לדוגמה, בעקבות פרשת אזרבייג'אן, שהביאה לחיסול הקהילה בחבל ארץ זה ולהגירה, הגיעו יהודים דוברי טורקית ובחרו להתגורר ב'מַחְלָה'. אחד מהם היה הארון הטורקי. האסונות שנחתו עליו והתעמולה של בני הדתות האחרות שהתנהלה אז במרץ רב גרמו לכך, שהוא ומשפחתו נעקרו מהדת היהודית. מבני

משפחתו אחד התנצר, השני התאסלם ואחד בחר בדת הבהאית.¹⁴¹ אומנם, נפתחו כביכול שערי החופש, אך היהדות, כמדומה, הלכה ונחלשה.

8. בזמן שגרנו בצומת סייד עלי, רצייתי יום אחד לנסוע ברכבי.

שמתי לב שהמתקן, המיועד למטען על גבי המכונית, נגנב. לא יכולתי לעשות דבר. נסעתי לעבודתי. למחרת ניגש אליי אדם לבוש קרעים, שהראה לי את החלק שנגנב, והציע אותי למכירה. ריחמתי על האיש. ראיתי שמדובר באדם נזקק, ולכן לא מחיתי ולא הלבנתי את פניו ברבים. רק אמרתי לו "אני קונה ממך את המתקן לקשירת המטענים, מפני שאתה אדם ישר וטוב, ושומר שבשכונה שלנו לא יהיו מקרי גניבה".

9. ביתנו ב'מחלה' של טהראן שכן בסמטת 'שבעה בתי-כנסת'.

בסך הכול היו ב'מחלה' שמונה-עשר בתי-כנסת, ששבעה מהם היו ממוקמים בסמטה זו. ביתנו היה בסוף הסמטה. הבית נרכש על-ידי עזרא יעקוב, ובהשוואה לבתים אחרים היה במקום בטוח יותר מפני התנפלויות המוסלמים. בעת התקפה על ה'מחלה' היו כל הפרחחים והשודדים חייבים לעבור בסמטאות אחדות שהתחברו זו אל זו כדי להגיע עד לביתנו.

10. לפני מלחמת העולם השנייה, ועוד לפני שמישהו דיבר על

עצמאות מדינת ישראל, לא גילו העשירים נטייה של ממש לעלות לארץ הקודש או אף לנסוע אליה לנסיעה קצרה. אלה שעמדו בתלאות הדרך באמצעי התחבורה האיטיים ובסכנות, היו בדרך כלל בני השכבות העניות וחסרות האמצעים. אהבתי לארץ ישראל לא הייתה קשורה כלל וכלל ליכולתי הכספית, ולכן כבר ב-1933 נסעתי בראשונה עם משפחתי לתל-אביב. לא עבר יותר מיום אחד מרגע שהגענו

לתל אביב, כשאחד מילדיי קיבל חום וזיעה ניגרה מגופו. ילדי היה אז בן חמש. אבחנתי את מחלתו כמלריה. ביקשתי מד"ר הופמן, יוצא גרמניה, שיתן לי תרופה, אך הוא נזף בי ואמר "אומנם אתה רופא, אך אין לך רשות להיות הרופא של ילדך". הוא צדק, אך הוא לא שם לב שזו הסיבה שהבאתי אליו את ילדי. הוא האריך בדברים, ערך בדיקות דם ובדיקות אחרות, והביא להחמרה נוספת במצב ילדי. לבסוף גם הוא אבחן את מחלתו כמלריה. למעשה, החיידק נכנס לגופו של ילדי עוד בטהראן, אך המחלה נתגלתה כאן אחרי זמן 'דגירה' רגיל. כדי להציג עד כמה מעטים היו בעלי היכולת הכספית מבין יהודי איראן שהגיעו לארץ ישראל, די לציין, שבעת מחלת ילדי, האיראני היחיד שפקד אותנו היה יעקוב 'דראזי', מתווך שטיחים.

11. כבר הזכרתי, שסבתי בנובר נפטרה בשנת 1936 בטהראן בהיעדרי. שכחתי לציין ביחס אליה כמה פרטים ואני משלים אותם כאן. היא הייתה ביתו של 'חכים' חק-נזר, רופא בחצר המלך נאסר אל דין שאה. היא הייתה אישה אצילה, מתונה, יראת אלוהים ואדוקה בדת. לאחר מות בעלה, שנפטר בן ארבעים, היא הקימה לזכרו את בית-הכנסת 'עזרא יעקובי', שלידו הוקם מעין בית-ספר לילדים יהודים. היא גם הקימה בית-כנסת בתוך בית-החולים 'משגב לך' בירושלים.¹⁴² כדי להמחיש את דבקותה המוחלטת בדת אבותיה די שאציין, כי באחת מנסיעותיה לירושלים היא הביאה משם סבון כשר, תכריכים ושקית מאדמת הר הזיתים, כדי שישתמשו בהם בטקס הטהרה והקבורה שלה. היא ביקשה להיקבר בבית-הקברות גילארד בדמאוונד.¹⁴³ רצונם של יהודי איראן להיטמן בבית-העלמין הזה נובע מדברי הנביא

יחזקאל, שבהזכירו את גלות בבל ניבא את חזון העצמות היבשות, כדי להפיח תקווה לתחייה בעם ישראל. הוא התכוון לחיים חדשים לעם ישראל ולשובו לארץ ישראל. אך היו שפירשו שהכוונה היא לתחיית הקבורים באדמת ארץ-ישראל. האמונה ב'תחיית המתים' נפוצה יותר ויותר, והמאמינים סברו וסבורים, שביום הדין יקומו הקבורים בארץ ישראל מקבריהם ויתחילו בחיים חדשים.

רבים מהיהודים באיראן הצטערו על כך שהם אינם מובאים לקבורה בירושלים. הקישור בין גילארד לירושלים גרם לרצון להיקבר בבית-עלמין זה. סנובר המנוחה הרחיקה לכת, והביעה את רצונה שעפר מירושלים יפוזר על קברה.

12. בשנת 1942, כשאיראן הייתה כבושה בידי בנות הברית, הלך המצב הכלכלי באיראן והידרדר, ובשל כך האמירו המחירים פי שבעה ופי שמונה. אנחנו היינו בתל-אביב ולא היינו מודעים לכך. אני, אשתי והצעיר שבילדינו, כרמל, הגענו דרך בגדאד ובצרה לעיר ח'ורמשהר. נציג המכס בעיר, שאותו הכרנו, שאל כמה כסף יש ברשותי כדי להגיע משם לטהראן. השבתי שיש לי חמש מאות תומאן. לפני המלחמה היה זה סכום נכבד. חברי חייך ואמר למזכירו "לך תביא אלף תומאן ותן לדוקטור". הבעתי פליאה, והוא שאל: "כמה זמן לא היית באיראן?" השבתי, שקרוב לשנתיים. הוא אמר "זהו זה. אתה לא יודע עד כמה ההוצאות האמירו. היוקר שובר את גב הבריות".

הוא אכן צדק. ניגשתי בח'ורמשהר לבית-קפה. הזמנו שלוש כוסות לימונדה. בעבר היה מחיר כוס לימונדה בבית-קפה 2 ריאל (בחנויות הרבה פחות). באותו יום דרש בעל בית-הקפה לא פחות מ-45 ריאל.

זכורני שבשנת 1936, בעת ששהיתי בתל-אביב, פגש אותי מר סאלס, או בלשון אחרת 'מוסיו סאלס'. הוא אהד את הבהאים, אך בהשפעת הצהרת בלפור והתקוות להיווצרות 'בית לאומי בארץ ישראל', הוא היסס עדיין אם להצטרף רשמית לדת הבהאית. הוא ביקש ממני שאקח אותו לחיפה לפגישה עם שווקי אפנדי, שחסידיו קראו לו 'קוטב אעזס'.¹⁴⁵ באותו זמן, היה גם אחי הבכור בתל-אביב. שלושתנו נסענו לחיפה, כדי להיפגש עם שווקי אפנדי. לא קבענו מראש מועד לפגישה, ובכל זאת נתקבלנו. משרתו זקף זאת לזכותו וחשב שאנו חייבים לו תודה מרובה על כך. אחי ואני לא קבענו מראש מה להעלות בשיחה. כבודו רצה שנציג את עצמנו. לקחתי על עצמי את המלאכה ואמרתי שאנחנו יהודים. הצענו שמר סאלס יציג את עצמו ישירות, אך הוא הסתפק בלומר שהוא מגלה סימפתיה, ולא הצהיר מהן דתו ואמונתו.

שווקי אפנדי שאל מה דעתי על הדת הבהאית. השבתי ש"כשמוסלמי הופך לבהאי, אנחנו היהודים שמחים על כך, שכן התנהגותו כלפינו הופכת לאנושית, אך כשיהודי מקבל עליו את הדת, אנחנו עצובים, שכן הוא משנה את התנהגותו כלפינו לרעה". הוא ענה ש"כך קורה בהתחלה, אך לאחר מכן נוהג זה נפסק". השבתי ש"זו כבר איננה התחלה. כי כמעט מאה שנים עברו מאז התחיל העניין". הוא הבטיח לטפל בנושא. מאוחר יותר שמעתי, שהוא שלח מסר לבהאים בטהראן, והמליץ להימנע מהטחת ביקורת כלפי היהודים, ומכל דברי רכיל ודיבה

מצד הבהאים החדשים. עוד שאל אותי שווקי אפנדי מה אני יודע על הבהאים. השבתי שאינני בור בשטח זה. הזכרתי שבין הספרים שקראתי היה ספרו של גנרל גובינו¹⁴⁶ על 'הנקודה הראשונה' - הלוא הוא מירזא סייד עלי- מוחמד 'באבי'.¹⁴⁷ הדבר מאוד לא מצא חן בעיני שווקי אפנדי, שכן גובינו התגורר בטהראן בתקופתו של 'באבי', והזכיר בספרו דברים שאינם נעימים לבהאים.

בפעם השנייה פגשתי את 'קוטב אעזם' של הבהאים בשנת 1942. הפעם היה זה ד"ר איוב וביתו שהגיעו לתל-אביב וביקשו שאתלוה אליהם לפגישה עם שווקי אפנדי. בדרך הוא גילה אותות אי-נחת מדתו החדשה. הוא אמר שאצל הבהאים הוא מציג את עצמו כבהאי, אך ביקש שלא אומר דבר על כך בפגישה עם 'האדון'. לא הבנתי בדיוק מהי כוונתו, אך הרגשתי את מבוכתו.

באותם ימים כל מי שרצה להגיע מטהראן למרכז הבהאי בחיפה היה צריך להצטייד ברישיון עלייה לרגל מגורמי הבהאים המורשים בטהראן. ד"ר איוב לא היה יכול להציג רישיון שכזה. כשנודע הדבר לשווקי, הוא נזף בד"ר איוב על אי-ההצטיידות ברישיון. הוא השיב "ביתי חולה מאוד. לכן מיהרתי להגיע לכאן ולהביאה לרופא ידוע". שווקי ענה "אגב, הרופאים כאן אינם כל כך טובים. מר פייז-אללה (פייזוללה) מ' הגיע לכאן להירפא. הרופאים ריפאו אותו ואמרו לו שהוא כבר בריא, ושיחזור לטהראן. הוא נסע לשם ומת".

הכרתי היטב את פייז-אללה, מוסלמי שבחר בדת הבהאית. ידעתי בדיוק מהי מחלתו ואיזה טיפול רפואי קיבל, על כן אמרתי "כבודו! זה לא כך. אני מצוי היטב בעניין. תרשה לי לספר מה קרה, בדיוק. יום אחד פגשתי בירושלים את פייזוללה,

שאותו הכרתי קודם לכן, והוא שמח מאוד ואמר "כמה טוב שפגשתי אותך. אני ואשתי הולכים לראות רופא. אני חושש שהוא אינו יודע אנגלית ולא נוכל להבין האחד את האחר. אתה הרי יודע עברית. בוא אֶתנו ותהיה המתרגם שלנו". התלוויתי אליו. הרופא בדק אותנו היטב ואמר "למה הבאתם את החולה עד העיר הזאת? ליבו יכול להשתק בכל דקה והוא עלול למות. מצב ליבו חמור ביותר". מהרופא המטפל ביקשתי בעברית שלא יגיד לו את זה, ובעיקר לא לאשתו, ואם אפשר שייתן לו מרשם ויעודד אותו לחזור לטהראן. הרופא קיבל את הצעתי. אבל פיזוללה, שלא ידע מהו המצב אמר, שבתור בהאי, עליו להגיע לחיפה ולזכות לראותך. ללא הפגישה לא יחזור לטהראן.

לאחר כמה ימים הזדמנתי לטהראן לסידורים. בבית-ההארחה של הבהאים פגשתי את פיזוללה. מצבו השתפר במעט, אולי בזכות התרופה שקיבל מהרופא, או משום ששכנע את עצמו בדרך של סוגסטיה. לאחר פגישה עם כבודו הוא חזר לטהראן, ושם קרה לו מה שחזה הרופא המומחה. הוא מת בטהראן".

כששמע שווקי אפנדי את דבריי, לא היה לו מה לומר. בשנת 1945 ביקשו אותי מכרים אחרים שאקח אותם לפגוש את שווקי אפנדי. אחד ממכריי שאל אז את 'קוטב אעזם' אם קיימת סבירות שיום אחד האנגלים יצאו מפלסטין והיהודים יזכו בה לעצמאות. התשובה שניתנה הייתה "בשום פנים ואופן! האנגלים לעולם לא יעזבו את הארץ הזאת".

מכל מקום, הבהאים שנהגו לבוא מאיראן, גם אם לא פגשו מקרוב את שווקי אפנדי, לא החמיצו עליה לקברו של עבד אל-בהא¹⁴⁸ בהר הכרמל ולקבר בהא-אללה (בהא-אוללה)¹⁴⁹ בעכו.

ה'פוליטיקה' של אָקא-זאע'י בשתיית יין

אינני יודע מדוע רוב זיכרונותיי מתקשרים לארץ ישראל. ייתכן שזה בעקבות השנים הרבות בהן שהיתי בארץ הקדושה לפני הכרזת עצמאות ישראל ואחריה. בכל אופן, בשנת 1943 בא לתל-אביב חותני המנוח, אָקא-זאע'י, בלוויית אחד הקרובים, לניתוח בגלל דלקת המעיים, ולקחנו אותו לפרופסור מנדל.¹⁵⁰ הוא ניתח אותו במעיו, אך טען, שייתכן שהדלקת תחזור אחרי חמש שנים. אָקא-זאע'י אמר לפרופסור, שהוא רגיל לשתות מדי יום מעט יין, ושאל אם יוכל להמשיך בכך בלי חשש. הפרופסור התעניין באיזו כמות מדובר, והתשובה הייתה "שלושה בקבוקים ביום עם האוכל". הפרופסור הציע שיסתפק בבקבוק אחד ולא יותר, ואָקא-זאע'י הסכים לכך. כשיצאנו מהקליניקה אמרתי לו: "אתה הרי לא שותה יותר מבקבוק יין ליום. מדוע אמרת לו שלושה בקבוקים?" הוא אמר "יקירי, ידעתי שכמה שאומר לו, הוא יקטין את המידה. לו הייתי אומר לו בקבוק אחד, היה אומר שאשתה רק כוס אחת. אמרתי לו שלושה בקבוקים, כדי שייכשיר לי את הבקבוק האחד הרגיל שלי". לזה קוראים האיראנים "לנהוג בדרך האחיונדים כוהני הדת".

מעט לפני ליל הסדר נסעתי עם אָקא זאע'י לפתח-תקווה לקנות יין לפסח. לחנות נכנס אדם שרצה לקנות בקבוק ערק. הוא יצק את תוכנו לכוס ושתה הכול בבת-אחת. כשראה זאת אָקא זאע'י פנה אליי ואמר "ברוך השם! כולם מגנים אותי על גמיעת כמה כוסות יין. תראה את הבן אדם הזה, איך כמו חמור הוא שותה בקבוק שלם של ערק צימוקים בבת-אחת ולא קורה לו דבר". חותני היה בטוח שהאיש איננו יליד איראן ושאינו

יודע פרסית, אך התברר שהוא יליד העיר שיראז, וכששמע את דברי 'הנועם' של אָקא-זאעי, פנה אליו ואמר "למה אתה מעליבי?" כמעט שפרצה שם מריבה. התערבתי, ואָקא-זאעי התנצל והעניין נגמר בהתפייסות.

פגישה עם דוד בן-גוריון

היום שבו הכריז בן-גוריון על עצמאות ישראל קבל עם ועולם, היה יום גדול, שייזכר על-ידי כל היהודים. כציוני מסור חלמתי במשך שנים לזכות ולהגיע לאותו יום. רציתי מאוד לפגוש את בן-גוריון בחדר עבודתו הפשוט ואף ראיתי בכך הכרת. אומנם עד אז ראיתי אותו כמה וכמה פעמים, וגם שוחחתי אתו מדי פעם, אך לא כראש ממשלה של מדינה שזכתה זה עתה לעצמאות ונקראת מדינת ישראל, ולא כמנהיגה של מדינה שקמה לתחייה אחרי מאות שנים והתחילה בחיים חדשים. נכנסתי לחדר עבודתו של בן-גוריון. גם כרמל היה עמי. הוא היה עסוק בעבודתו מאחורי שולחן פשוט, ואמר לי "חביב שבי". כיהודים שנולדו ברוסיה ובמזרח אירופה הוא הגה את האות ח' לא באופן הראוי, כך ששמי נשמע כח'ביב (המילה פסח למשל, מבוטאת בפי יוצאי חלק זה של אירופה כפסח'). ישבתי ופתחתי בברכה על תפקידיו. כעבור כמה דקות התפתחה השיחה לכיוונים אחרים ולנושאים שונים. אמרתי לו ש"אני נולדתי בגטו של טהראן. תמיד הדגישו באוזנינו שיבוא יום והיהודים יתכנסו ויתקבצו מארבע כנפות תבל. סבתי סנובר הייתה אומרת יום ולילה לא להיות מוטרדים מהמצב שבו היינו. בואו של משיח בן דוד מתקרב. אני לא ראיתי את משיח בן דוד".

בהצביעי עליו אמרתי "אבל זכיתי לראות את דוד המשיח שהביא לגאולתנו". בן-גוריון חייד חיוך של תודה, ואמר "כולנו כאחד עושים מאמצים לקידום מדינת ישראל. תקשיב חביב. אני יודע עד כמה אתה אוהב את ארץ אבותינו. אני רוצה שתחשוב על עתידה. העיר ירושלים תגדל עוד ועוד, היא תהיה הרבה יותר גדולה ממה שאתה רואה עכשיו, ומכל העולם יבואו לבקר בה. לי די אפילו ברחוב אחד בעיר שבו ננעץ את דגל ישראל, אך זה לא יספק את הבאים מהארצות האחרות. לירושלים יגיעו בני כל הדתות ומכל המדינות. אין לנו בעיר די מלוונות, אני מבקש ממך לעשות למען הקמת מלון מדרגה ראשונה בעיר".

את רצונו של בן-גוריון קיבלתי בו במקום, בלב ונפש, והחלטתי לממשו בסיוע בניי. לא היה זה צעד שניתן לעשותו בין-לילה. היה צורך בזמן רב כדי למצוא קרקע מתאימה, לתכנן את המלון, לבנותו בעזרת מומחים הבקיאים במלאכתם ולציידו כנדרש. כל שלב נמשך כמה שנים. בסופו של דבר עמד המלון על תילו. לשם בנייתו קבלתי הלוואה גדולה מאחד הבנקים בישראל. זמן קצר לאחר חנוכתו פרצה המהפכה האיסלאמית באיראן, וכל רכושו ירד לטמיון ונשדד. נוצרו קשיים בסילוק התשלומים החודשיים. הפיגור בתשלום הסכומים נמשך חודשים אחדים, והבנק זכה בהוראת החרמת המלון לטובתו. לאושרי הבעיה נפתרה עקב שותפות עם משקיע אמריקאי.

פרק י"א - עשייה ופעילות במקום התבודדות ופרישה

במחצית המאה שהקדשתי לחקור ולברר פרטים על דברי ימי יהודי איראן, הייתי חייב לנסוע למקומות שונים בעולם, כדי